

СЕСТРЕ МИЛИЦА ТОМИЋ И ЗОРКА С. ЛАЗИЋ АНГАЖОВАНЕ У СВЕТУ ПОЛИТИКЕ И НОВИНАРСТВА

Анстракт: Милица Томић заузима значајно место у спектру јавног деловања на подручју јужне Угарске у другој половини 19. и почетком 20. века. Иако у сенци Светозара Милетића и Јаше Томића, личност је од интегритета, спремна да се упусти у деликатно "женско питање". Сестре су у време пред крај Првог светског рата, поред новинарског писања, у служби друштвеног ангажовања. Зорка С. Лазић је иницијатор смештања српске деце 1917/18. из Босне и Херцеговине у Војводину.¹

Кључне речи: Светозар Милетић, Јаша Томић, Милица Томић, Душан Шијачки, Зорка С. Лазић, женско питање, глад, деца.

Делотворни значај жена у српском новинарству пратили смо кроз активности личности од интегритета. Дат је кратак осврт на рад жена у српском новинарству. Аутору је као повод за рад послужило обележавање Првог светског рата, акција смештања деце у Војводину. Поводом глади 1917. у Босни и Херцеговини, покренута је хуманитарна акција, којој су дале допринос Милица Томић и Зорка Лазић.

Посебна енергија водила је жене ангажоване на пољу књижевног стварања да радом утиру пут равноправности са "човеком". Иако се крајем 19. века није развио српски феминистички покрет ширих размера, идеје су присутне како у штампи тако на политичким и друштвеним скуповима. Заостало, конзервативно српско друштво у јужној Угарској баштини идеје о једнакости полова преко хуманитарних и просветних друштава. Добротворне женске задруге и читаонице служиле су за подизање нове свести, просвећивања. Женске задруге посвећују се хуманитарном раду у духу солидарности и хришћанског милосрђа. Оне су, упркос присуства токова модернизације, окренуте породици, подизању и васпитању деце, следе примере добротвора, врлина и добротворства.

¹ Активности Зорке С. Лазић аутор је истраживао за потребе историјског дела, сада рукописа који тражи издавача, под насловом: *Глад у Босни и Херцеговини и смештање деце у Војводину 1917–18.*

Борба за еманципацију жена захтевала је друштвено ангажовање у области културе и политике. Шездесетих година 19. века на идејама националног програма Уједињене омладине српске деловала је Драга Димитријевић-Дејановић (1843–1870), ангажована на књижевном, позоришном и друштвенополитичком пољу. Иступала је на говорници годишњих скупштина Уједињене омладине српске, бавила се питањима еманципације Српкиња. Објављивала је чланке у часописима *Даница*, *Млада Србадија*, *Застава*, *Матица*. Може се рећи да је међу првим женама радила на стварању феминистичког покрета. Посвећена темама везаним за цивилизацијски напредак, очување националног духа, истиче вредности социјалне правде и слободе.²

Српска штампа је иницијатор просвећивања, културне еманципације и афирмације књижевног рада жена. Подстицај за покретање такозване "женске" теме дала је на размеђи векова мостарска *Зора* (1896–1901). Уредништво часописа препознало је значај жена и настојало да их краћим биографским подацима, у божићном броју, представи у што бољем светлу. *Босанска вила* је намеравала 1895. објавити текст посвећен српским женама књижевницама.³

Значајно место у афирмацији жена у српском друштву заузимао је Аркадије Врађанин, наставник и управник Више девојачке школе, покретач *Женског света* 1886, органа Добротворне задруге Српкиња Новосаткиња. Календар *Женског света* ишао је корак даље. По избору уредника, дато је 14 слика и животописа: Савке Суботић, мис Аделине Ирби, Зорке Ховоркове, Јелице Беловић, др Драге Љочић, кнегиње Мешчерски, Катице Крајевић, Милице Стојадиновић Српкиње, Нине Петровић, Персиде Пинтеровић, Јелене Поповић, Елодије Мијатовић, Марије Радојчић и Јелене Димитријевић. Редакција је уложила напор у прикупљању информација везаних за рад и активност српских жена. Најопширнији рад о *Женском питању* објавио је *Женски свет*, из пера Зорке Јанковић 1911, а затим је 1912. одштампан као књига. Иако је тираж часописа близу две хиљаде примерака, може се рећи да је готово три деценије "залазио" међу Србе.⁴

Питањима везаним за положај жене бавила се и Савка Суботић, жена др Јована Суботића и сестра Михаила Полит-Десанчића. Држала је популарна предавања за народ, на различите теме везане за живот и обичаје народа, имала утицај на обликовање женског покрета. Уживала је особит углед међу напредним женама. Деловала је у Новом Саду, Загребу, Београду и Сарајеву. Оставила је објављене чланке из етнографије у *Летопису Матице српске* у распону 1901–1905. Ангажована на пољу народне просвете је учитељица Јелица Беловић Бернаджиковска, присутна стваралаштвом међу женама на различитим подручјима Босне и Херцеговине, Хрватске и јужне Угарске. Објављивала је

² Стеван Радовановић, *Српске песникиње 19. века*, Београд 1981, стр. 164–166, 180; Властоје Алексијевић, *Наша жена у књижевном стварању*, Београд 1941, стр. 15.

³ Борјанка Трајковић, *Никола Т. Кашиковић живот и дело*, Београд 2005, стр. 433.

⁴ Женски покрет у Војводини, Нови Сад 1933, стр. 165, 170, 172.

етнографске чланке, учествовала на различитим међународним скуповима посвећеним женском ручном раду. Иако је писала приповетке и дечје приче, оставила је бројне чланке и публикације везане за обичаје, дечје игре, народни вез, ручни рад, подизање деце, проституцију....⁵

Милица Томић је 1911. у Новом Саду покренула други женски лист, под насловом *Жена*. Иако означен као "изданак" Радикалне странке, часопис је вршио мисију еманципације у периоду пред и након Првог светског рата. Значајну улогу имао је и календар *Жена* (1911–1921).⁶

Милица Томић (Нови Сад, 30.11.1859 – Београд, 24.11.1944), одрасла у свету политике, нашла се у средишту политичког живота осмишљеног од стране оца Светозара Милетића, затим мужа Јаше Томића. Нарушено здравље посусталог Милетића увело је Милицу у "мушки" свет пун интрига, превирања различитих циљева. Појава ангажованих и образованих жена није заобишла живот Срба у Угарској. Редакцију *Заставе* 2.1.1885. преузео је Јаша Томић, спреман да подстиче теме везане за равноправност жена.⁷ Политички сукоби либерала и радикала довели су до физичког обрачуна и страдања Мише Димитријевића. Убиство је подстакнуто интригама око "девојачког писма", намере да компромитује Јашу и Милицу Томић. Активност присталица Јаше Томића, усмерена на смањење казне, подстакла је жене на акцију. Депутацију Српкиња, која је тражила помиловање за Јашу Томића, предводила је 1892. Амалија, удова Радивоја Стратимировића. Говорила је у Будимпешти у име три хиљаде потписаних жена пред мађарским министром правде.⁸

Сараднице Јаше Томића из редова радикалских у афирмацији идеје равноправности су Јулка Илијић, жена познатог адвоката Бранка, Милица Томић и Милена Миладиновић, супруга адвоката Жарка Миладиновића, која је писала полемичке списе, успомене и приповетке, преводила књижевне радове Змаја, Јанка Веселиновића и Љубе Ненадовића и писала прилоге за листове *Застава*, *Домаја*, *Бранково коло*, *Искра*, *Босанска вила*, *Календар Рада*, *Време...*⁹

Велики допринос у разумевању женског питања дао је Јаша Томић. Указао је на значај женског покрета, преко листа *Застава* и тематских радова вршио пропаганду, подстицао активност. Поводом антисрпских демонстрација у Загребу 1902. говорила је на протесном збору у Новом Саду Софија Јефтић, супруга радикалног првака Стевана Јефтића. Корак даље ишле су жене 1907, када су са 30 хиљада потписа настојале заштитити народна права српских вероисповедних школа од мађаризације. Радикална странка 1908. организовала је збор у Великом Бечкерек, на коме је Јулка Илијић упутила захтев мађарском

⁵ Властоје Алексијевић, *Наша жена у књижевном стварању*, Београд 1941, стр. 17.

⁶ *Женски покрет у Војводини*, Нови Сад 1933, стр. 172.

⁷ Миховил Томандл, *Др Светислав Касапиновић*, Панчево 1940, стр. 240.

⁸ Васа Стајић, *Јован Јовановић Змај*, Нови Сад 1933, стр. 120; Младен Лесковац, *Змајев бечки дневник*, Нови Сад 1983, стр. 372.

⁹ Лазар Ракић, *Јаша Томић*, Нови Сад 1986, стр. 236.

парламенту да жене добију право гласа и изједначе се са мушкарцима.¹⁰ Активности указују на захтеве везане за економску, политичку, правну и етичку једнакост полова.

Под утицајем демократских струјања, настало је 1905. у Новом Саду удружење жена *Посело Српкиња*. Женска читаоница *Посестрима* основана је 1910. са циљем просвећивања жена. Председница читаонице је Милица Томић. Држана су села са забавним и поучним садржајем, усмерена на националну, културно-просветну и социјалну мисију. У време балканских ратова *Посестрима* су скупљале помоћ, обилазиле српске рањенике, што је указивало на јасно опредељену српску националну мисао. Поред истицања питања равноправности, занимала се за просвећивање и сарадњу жена из Србије и Аустроугарске.¹¹

Динамичан живот савременице инспирисао је Душана Шијачког да, поводом смрти Милице Томић, 24. новембра 1944, у тек ослобођеном Београду, изнесе став о значају "народних великана" Светозара Милетића и Јаше Томића. За њега је Јаша Томић "политички борац и генијални новинар". Истиче да је Милица ћерка "народног великана-борца", од кога је наследила "бистрину ума и честитост за причу". Успела је за време Милетићевог одсуства да одржи *Заставу* на висини, када су мађарски властодршци мислили да су је привели уништењу.

За Душана Шијачког Милица је "светао слободарски дух". Истиче да је "врло значајна појава, међу женама једна од најзначајнијих у нашем народном животу", на пољу јавног рада добар говорник, "борац за слободу и народна права, мушке снаге и јуначке смелости". Заслугом Милице развио се "снажно" покрет војвођанских Српкиња у "новом духу". Њено име је довољно да прикупи око себе све што "вреди, све што воли свој народ и његову слободу". Шијачки није штедио речи похвале да је културна, интелигентна, борбена, "пуна љубави за народне идеале". Имала је "врло истакнуту улогу у политичком и јавном животу нашег народа у Војводини", права реткост у српском друштеном животу. Прва је у својој генерацији, претеча женског покрета, коме је припремила терен за даљњи успех.

Доба прелаза из 19. у 20. век обележено је апсурдима, којима се Милица није предавала. Иако мала телом, велика духом, слаба физички, умом колос, предодређена је за вођу. Описана је као "једноставна особа, пуна срдачне топлине, достојанствености и смелости". Зрачила је самоувереношћу, без трагова уображености, одликовала ју је скромност. Шијачки уместо физичке лепоте истиче доброту, "срце милостиво, душа прозрачна". Отворена као књига, уносила је атмосферу радости и поверења, украшена врлинама ума, "блистави дух, пун мушког разбора. Вредност тог духа могла се мерити златом". Красила ју је истрајност у служби националне мисли, дужности, испуњена најзначајни-

¹⁰ Лазар Ракић, *Јаша Томић*, стр. 233, 234.

¹¹ Милица Томић, Успомене из интернације, *Застава*, 7.1.1922, бр. 5

јим врлинама. Шијачки је више него оправдао обавезу да се некрологом опрости у име Војводине и српских новинара од жене – борца.¹² Публицистички и друштвени рад одвијао се у сфери напора за просвећивање и стремљења ка модерном схватању. Деловање Милице Томић присутно је у значајном историографском раду више српских историчара.¹³

Истакнуто место у свету новинарства имала је Зорка Лазић, синовица Светозара Милетића, чланица Новосадског одбора и Одбора за заштиту деце.¹⁴ Зорка Лазић је у два маха покушала да покрене акцију спасавања гладне деце из Босне и Херцеговине. Чинила је то у време када је акција Хрвата била у замаху. Иницијатор националне акције, разумела је тежину социјалног и економског проблема у Босни и Херцеговини. Глад је довела до спонтане, затим организоване миграције у Војводину. Недостатак прехранбених намирница узрок је пресељења читавих села. Збрињавање деце је међу Србима споро заживело и страх да ће задоцнити приморао ју је да напише преко 300 писама у разна места, како би подсетила "своју браћу и сестре" да не чине само хришћанско дело "него испуњавамо и своју националну дужност; спасавамо народу потомство". Зорка Лазић наводи да је писала "отворено, искрено", али да је власт њен рад препознала као "велеиздајнички". Средишњи одбор је послао преко 10.000 штампаних писама у којима се апеловало на савест српских домаћина да збрину напаћену децу из Босне и Херцеговине у Војводини. Опет је успех изостао. Она наводи да је у Босни и Херцеговини помрло преко 100.000 деце, а да је само 20.000 спасено. Заслугу за покретање акције имали су Хрвати. Разлог за равнодушност према деци видела је у понашању савременика. Једни су били окренути стицању богатства, други славе, а највећи број преживљавању, те нису уочавали недужне жртве рата, остављене саме себи и заборављене.¹⁵ Поред личног обраћања истакнутим личностима широм Војводине, оглашавала се преко *Жене, Дечијих новина*, листа за децу који је покренула у време

¹² РОМС М. 12.934 Душан Шијачки, Некролог, Милица Јаше Томића, одржан 28.11.1944.

¹³ Софија Божић, Милица Томић: стремљење ка модерном, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, књ. 2, Београд 1996, стр. 451–470.

¹⁴ ИАГНС, Ф. 150 14, 278/1823. Званична сведоџба Градског поглаварства Зорки Лазић да је уредник *Дечијих новина, Врача и Кола напредних женскиња*. Уверење јој се издаје као признање "година рада на национално-просветном пољу", као и да је водила акцију "за националну пропаганду".

Зорка Лазић (Нештин, 1878 – Нови Сад, 1.12.1948), мати Јулка, рођена Рајковић, у Нештину, синовица Светозара Милетића, удала се 1899. за писца Симу Лукиног Лазића. Бавила се питањем еманципације жена, била публициста и уредник. Зорка је завршила девојачку католичку школу у Славонској Пожеги. Писала је прво песме и приповетке, занимала се за "женско питање" и теме из педагогије. Била је власник и уредник листова *Врач погађач* и *Дечије новине*, а сарадник *Заставе, Женског света, Жене и Књижевног југа*. Имала је три сина, ћерку која је завршила за професора и била сарадник *Дечијих новина*; окупатор ју је стрељао 1941. године. Син Дејан, публициста, био је уредник медицинских часописа. Види: *Лексикон писца Југославије*, књ. 3, Матица српска, 1987, стр. 621.

¹⁵ *Дечије новине*, Нови Сад, бр. 5, 1.1.1919.

рата. Апеловала је на савест путем епске песме писане у десетерцу, стиховима који актуелизују скупоћу и немаштину:

*Рани мајка два сина нејака
У зле дане, у године гладне
Кад је била понајскупља рана
Ока брашна тридесет динара.*

Настоји стихом заинтересовати читаоце, у дане скупе хране, пробудити емоције и укључити их у акцију солидарности, "јер ти сиротићи, који су дошли, који долазе и који ће још доћи – то су деца браће отаца наших и јетрвица матера ваших. То су браћа и сестре..."¹⁶

Описујући тренутну немоћ, Зорка Лазић је први пут зажалила што је сирота па није учинила што је требало, но учинила је оно што је могла – покренула је *Дечије новине*. Дубоко жалећи због губитка српског поколења, она пише: "То је окрњена наша снага, подсечене жиле наше садашњости и будућности. Но нема те правде и силе, која би нам могла тај губитак вратити. Нема те освете, нема те славе, која би нас могла заслепити, да те невине жртве заборавимо!"¹⁷ Мушки је дигла главу у јеку највеће националне катастрофе – умирања од глади – када су многи други покорно ћутали. Иста патња и бол задесила је децу у Србији, Црној Гори, Далмацији... Остало је после Првог светског рата око 150.000 сирочади.¹⁸

Ради ефикасног рада на смештању деце, у Новом Саду је основан Одбор грађана, који је издао проглас грађанству у Бачкој, Банату и Барањи да прима на издржавање сиромашну децу из Босне и Херцеговине. Иако је одзив грађана импресиван, угарска власт је децембра 1917. покушала да забрани долазак деце, те је Савет био принуђен да, преко Средишњег одбора и Земаљске владе, интервенише у Будимпешти, како би се отклониле препреке патриотском раду. Одбор за смештање деце налазио се под председништвом др Косте Хација, који је у најтежим приликама своју мисију часно извршио, "голог оденуо, гладног нахранио". Своју имовину је предао Одбору за заштиту деце. Месни одбор у Новом Саду је добро организован. На челу је свештеник Јован Јовановић, потпреседник Јелена Остојић, секретар професор Мита Шилић, благајник Капамација. Рад су организовали уз помоћ добровољних прилога и чланарине која се уписивала у двору бачког епископа Митрофана Шевића. Родољубље је изискивало да се сваки Србин упише у ово друштво и изврши своју дужност.¹⁹

Новосадски Средишњи одбор држао је своје седнице у Дому српске трговачке омладине, Српској вишој девојачкој школи, односно Српском учитељском конвикту и канцеларији др Миљивоја Поповића. Одбор је, по извештају, имао 14 чланова: на челу је Зорка С. Лазић, затим Јелена Остојић, др Коста

¹⁶ Исто, бр. 3, 1.11.1918.

¹⁷ Исто, бр. 5, 1.1.1919.

¹⁸ *Јединство*, бр. 166 и 167, 6.12.1919.

¹⁹ *Застава*, бр. 77, 17.4.1919.

Хаџи, Ђорђе Велић, Меланија Стакић, Душан С. Монашевић, др Игњат Павлас, Евица Павковић, Даница Томић, Јаша и Милица Томић, Мита Ђорђевић и Душан С. Марковић. Одбор је у свом саставу имао истакнуте личности, које ће убрзо преузети Српски народни одбор и организацију власти у прелазном периоду, у времену слома Аустроугарске и успостављања Краљевине СХС. Муко-трпан је пут за покретање акције. Народ, опседнут последицама рата, живео је у страху и тескоби. Посебан значај имале су активности жена спремних на жртвовање. Крајем децембра 1917, Зорка Лазић, супруга рано преминулог познатог националног радника, новинара Симе Лукиног Лазића, обратила се писмом надзорнику Борићу у Сарајево:

"Поштовани господине!

на кривом путу: ми смо се до сада обраћали на Загреб. Одбор ради босанске деце, сада чујемо да треба на Вас. (Пишем др Радонићу.)

Па ево у сред тога рада као бомба упаде међу нас забрана, да више не смеју Босанци долазити у Угарску. Обећава им се храна слати у Босну. У то не верујем. Писала сам о томе високопреосвештенству у Тузлу.

Ко би могао уклонити ту сметњу, да бар деца дођу у Угарску? Би ли Ваша босанска влада могла успети, да изради дозволу, јер њој иде у прилог, да се та деца нама пошаљу на исхрану. Да се та забрана дигне бар за децу.

Будите добри, те ме известите. Овде су на седници предложили да ја идем лично хрватским посланицима у Загреб и молим, да израде дозволу; други предлагаху да идем у Пешту. Но, ја не знам шта би добро било, јер хрватски су посланици били пре већ јавили, писао ми је г. С. Прибићевић, да министар председник Векерле нема ништа против тога, да бос. хер. деца дођу на исхрану у Бачку и Банат [...] и овдашња власт одлучила је да могу деца доћи [...] па не разумем, где је онда запело и на кога се треба обратити. Зато нећу ићи никуд, док не добијем одговор од [...] митрополита, јер сам њега замолила да ме саветује, куда да идем, ко најбрже дозволу може израдити: Пешта, Загреб или Сарајево [...] А ја Вас уверавам да ће успех велики бити и да ћемо нашу милу браћу спасти без ичије помоћи..."²⁰

Даљњи след догађаја упућује на писмо, послато крајем јануара 1918, секретара Одбора за смештање сиромашне деце из Босне и Херцеговине у Новом Саду др Игњата Павласа на адресу Великог савета. Истиче да је Средишњи одбор у Новом Саду настао на иницијативу загребачког Средишњег одбора у Загребу. После његовог организовања издали су, на основу дозволе министра за унутрашње послове, прикључни оглас и разаслали га у Бачку, Банат и Барању. Посебним прогласом Одбор се обратио темишварском и вршачком епископу. Свештенство је позвано да организује оснивање месних одбора. Најбрже је реаговао вршачки епископ, који је писао да ће до почетка фебруара имати попис кућа за смештај и тачан број деце. У акцију се укључио и тамишки

²⁰ АСАНУК, Ф. "Велики управни и просвјетни савет у Сарајеву", бр. 371/1917, 29.12.1917.

поджупан и обезбедио 1.000 места за децу. Игњат Павлас је тврдио да је тиме започет рад на широкој подлози и да су спремни примити први транспорт деце. Постојала је недоумица по питању организације акције. Иако је Средишњи одбор на почетку имао водећу реч, ипак је стање на терену принудило Одбор из Новог Сада на сарадњу са Великим управним саветом и Земаљском владом у Сарајеву. Први транспорт деце у Угарску није стигао преко Новосадског одбора, већ преко Средишњег одбора у Загребу. Зато је Одбор у Новом Саду ургирао преко Земаљске владе да се транспорт деце пошаље што пре, јер су били потпуно спремни да га дочекају. Истовремено је настао и Одбор у Кикинди, основан на иницијативу Средишњег одбора у Загребу. Одбор у Новом Саду тражио је од Великог савета да децу прима у Суботици.²¹ Упркос жељама, Јосип Шиловић и Васа Муачевић су се са Земаљском владом у Сарајеву договорили да деца за Нови Сад иду преко Средишњег одбора у Загребу.²²

Крајем јануара 1918. Велики савет планирао је да, поред два транспорта деце у Срем, пошаље и транспорт одраслих и деце у Угарску. Очекивао се одговор др Хаџија, како би се приступило реализацији плана слања одраслих. Зорка Лазић је почетком јануара 1918. питала Велики савет да ли је сеоба Срба добровољна или под наговором, каква је судбина њихових имања – ко их купује – и зашто се Срби морају селити. Навела је да се по одређеним информацијама цела Херцеговина спрема на сеобу. Зорка Лазић није скривала страх и сумњу у "туђе прсте" и скривене намере. Зато се обратила Хаџију и замолила га да о томе разговара са "течком", Јашом Томићем, који је тада био пуштен из затвора. Страховала је да би долазак породица ослабио акцију, због лењости, крађе и просјачења. Осећала је срамоту због тих неморалних поступака и одсељавања народа из крајева које су деца напустила. Била је присутна бојазан да их ти поступци компромитују код иновераца.²³

Зорки Лазић одговорио је Војислав Борић: "Вама долазе породице из Крајине, а то нијесу староседеоци Босанци, него су насељени од скоро Личани, дакле лички граничари, који су се населили у Босну из кршевите Лике, па је тима лако опет се селити по оној народној: 'Гдје боље, ту дуже'. Мухамеданци се немају куд селити, а и католици неће међу нас, па је сасвим природно, да из тих крајева бјеже само Срби, јер мисле, да ће код нас наћи зараде и да ће се моћи прехранити. Нама овамо није познато, да се цела Херцеговина спрема на сеобу, па ће бити, да је тај глас пронио неко из чисте сентименталности, да код вас побуди већу самилост и сажалење за ову нашу сиротињу. [...] Унијећу и то, да се дотични, који буду хтјели ићи у Угарску, посаветују од стране свештеника и црквено-школског одбора, да не просе, да не краду, да раде и да остану тамо гдје се наместе. [...] Да је тај свијет који је вама дошао, сигурно сасвим

²¹ Исто, бр. 4/1918, 15/28.1.1918.

²² Исто, бр. 4/1918, 30.1.1918.

²³ Исто, бр. 4/1918, 2/15.1.1918.

сиромашан, кад се већ може одлучити на крађу, да наш сељак, изуzeвши Посавину, има много источњачке индиферентности, коју је научио од пређашњих његових господара Турака. Он није научио толико радити, колико ратарски свијет код Вас, него ради само онолико, колико мора, и тај његов рад није рационалан, него је онакав, каквог га је наслиједио од својих старих. Баш и с те стране имаће великог значај тај долазак, јер ће наш тежачки свијет, који буде тамо дошао, видити, како се земља рационално обрађује, како се на вријеме устаје и како се са вољом сваки посао обавља, па ће му то вредети за његову будућност."²⁴

Епилог драматичног подухвата слања српске деце на прехрану у Карловачку митрополију обухватио је највише предео Бачке, Баната, Барање и Срема и утицао на сазревање српске националне мисли о реализацији идеје уједињења. Кораци су ишли у правцу политичког сазревања: Српски народни одбор у Новом Саду настао је из Средишњег одбора за Банат, Бачку и Барању. Средишњи одбор формиран је 14.12.1917. у време извођења акције за прихватање и смештај гладне деце из Босне и Херцеговине. Средишњи одбор радио је као хуманитарно тело, преко пододбора, који су 4. новембра 1918. преименовани у политички орган под именом Српски народни одбор, чији је рад имао далекосежни значај за будућност Војводине. За председника је изабран Јаша Томић, а за потпредседнике Аркадије Варађанин и др Игњат Павлас.²⁵

Деликатна позиција Милице Томић у свету политичког и друштвеног ангажовања везује се и за Зорку С. Лазић. Деловањем су исказале снагу личности, национално опредељење, спремност на пожртвован рад. Зорка Лазић се у време акције збрињавања деце у *Дечијим новинама* и *Жени* оглашавала текстовима који и данас могу бити образац ангажованог писања. Актуелизује скупоћу и немаштину, иницира, саветује, критикује и предводи акцију збрињавања. Усмерава рад месних одбора, разматра политичке, економске и организационе проблеме. Понета осећајима патриотизма, ставља се у службу вршења националне мисије, солидарности са напаћеним Србима у Босни и Херцеговини. Императив социјалне и националне мисије био је "заједнички мислити и осећати".

²⁴ Исто, бр. 4/1918, 8/22.1.1918.

²⁵ Љубомирка Јудин, "О раду народне управе за Банат, Бачку и Барању : 1918–1919", у: *Зборник за друштвене науке*, бр. 51 (1968), Матица српска, Нови Сад, стр. 7; Зоран Вељановић, *Југославија, потреба или заблуда : (стварање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1918)*, Историјски архив, Кикинда 2006, стр. 176. и 177.

Mara Sovljakov

The Sisters Milica Tomic and Zorka S. Lazic
Engaged in the World of Politics and Journalism

Summary

Women issue was imposed by striving for emancipation, an affirmation of the modern idea. The emergence of engaged and educated women in the world of journalism did not bypass the life of Serbs in Hungary. The delicate position of Milica Tomic is present in terms of politics and publishing. In severe moments of temptations she remained the pillar of the newspapers *Zastava (Flag)*. She left a trace as well as editor of our best women's magazine *Zena (Woman)*. Thanks to her efforts in journalism and public life, she deserved a status of one of the most prominent figures in a woman's world.

A prominent position in the world of journalism had a niece of Svetozar Miletic Zorka S. Lazic, a member of the Novi Sad Board and the Board for Children's Protection. Zorka Lazic tried twice to initiate the rescue of starving children from Bosnia and Herzegovina. She did this at a time when the actions of the Croats were in full swing. Taking care slowly came to life and fear that they will be late forced her to write more than 300 letters to different places, to remind "our brothers and sisters" that they would act not only as Christians but "we fulfill our national duty; we save our nation's offspring". Zorka Lazic said that she wrote "openly, honestly", while the government recognized her work as "high-treason".

In Bosnia and Herzegovina died over 100,000 children, and only 20,000 were rescued. The reason for this indifference towards children she saw in the behavior of her contemporaries. Some were focused to the acquisition of wealth, some to glory, while the most to survival, and did not see the innocent victims of war, left to themselves and forgotten. In addition to personal addressing the prominent figures throughout Vojvodina, she advertised through *Djecije novine (Children's Newspaper)*, the magazine for children, and *Zena (Woman)*, where she actualized the high cost and scarcity, followed the action, advised, criticized, led and directed the work of local boards, considered the political, economic and organizational problems of national humanitarian actions.